

Utjecaj nekih mjera potpore na gospodarski položaj proizvođača mlijeka

Zoran Grgić, Ramona Franić, Teo Vujčić

Stručni rad – Professional paper

UDK:65.011.4

Sažetak

U radu je, prema podacima iz anketnog praćenja proizvodnih i ekonomskih rezultata odabranih obiteljskih gospodarstava te podataka LURA d.d., ocijenjen gospodarski položaj proizvođača mlijeka u razdoblju od 2000. do 2002. godine. Osnovni elementi ocjene gospodarskog položaja proizvođača mlijeka su ostvareni prihodi, dohodak i dobitak po muznom grlu i gospodarstvu. Posebno je analiziran utjecaj nekih važnijih mjera državne potpore, kao što su poticaji za mlijeko i umatičena grla te uzgoj krmnog bilja, na dohodak proizvođača. Isto tako, ispitani su utjecaji povlaštenih kreditnih linija za okrupnjavanje posjeda, nabavu muznih grla, muzne opreme i izgradnju objekata farme. S obzirom na postojeću strukturu naših proizvođača mlijeka ispitivana su gospodarstva s različitim razinama godišnje proizvodnje (od 10 tisuća do 50 tisuća litara) mlijeka.

Velika odstupanja prihoda, dohotka i dobitka mlijeka po muznom grlu u ispitivanim gospodarstvima upućuju na zaključak o neiskorištenim financijskim učincima od poticaja u proizvodnji mlijeka za veći dio relativno malih proizvođača.

Ključne riječi: proizvodnja mlijeka, dohodak, poticaji

Uvod

Proizvodnja goveđeg mesa i kravljeg mlijeka u Hrvatskoj je organizirana u 110.000 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, od kojih se oko 61.000 bavi tržišnom proizvodnjom kravljeg mlijeka. U proizvodnji i otkupu mlijeka pretežito su mala, nerazvijena obiteljska gospodarstva. Proizvođača mlijeka s otkupom do 10 tisuća litara mlijeka godišnje ima 52.119 ili 50,89% od ukupnog broja, a godišnje jedno domaćinstvo prosječno isporuči tržištu svega 3.412 litara ili dnevno 9,35 litara mlijeka. Iako je ova grupa proizvođača najbrojnija (85,44 %) u ukupnom otkupu mlijeka participira sa samo ukupno otkupljenih 50,89 % količina. (Bosnić, Grgić, 2001.). U govedarskoj

proizvodnji naših obiteljskih gospodarstava posljednjih je desetak godina stalna potpora dohotka. Utvrđivanje ukupnog dohotka proizvođača mlijeka (od 28,81 do 41,69 % dohotka po kravi) odnosi se na različite oblike državne potpore i potpore prerađivačke industrije (Grgić, 1999., 2001.). Kako kod nas nema selektivnog pristupa u raspodjeli potpore proizvođačima mlijeka, a gospodarstva se značajno razlikuju po svojim proizvodnim i ekonomskim obilježjima, različita je i učinkovitost njenog djelovanja na gospodarski položaj proizvođača. Veliki broj malih proizvođača, karakterističnih za našu proizvodnju s prosječnom muznošću manjom od 3 tisuće litara po grlu, ostvaruje značajno manje poticaje pa time narušava svoj gospodarski položaj i razvojne mogućnosti u odnosu na velike i dobre proizvođače koji dobro iskorištavaju proizvođačke poticaje i kreditne linije za povećanje gospodarske učinkovitosti i razvojne sposobnosti.

Materijal i metode

U radu su korišteni podatci o kapacitetima i proizvodnji mlijeka preko 28 tisuća kooperanata «LURA» d.d. Zagreb. Proizvođači mlijeka su grupirani prema isporučenim godišnjim količinama mlijeka u 4 razine (do 10 tisuća litara, od 10 do 30 tisuća, od 30 do 50 tisuća i preko 50 tisuća litara). Za odabrana gospodarstva u pojedinim skupinama provedena su dubinska anketiranja kapaciteta i proizvodnje kako bi se sačinila detaljnija i pouzdanija kalkulacija proizvodne cijene mlijeka.

U radu je korištena kalkulatívna metoda i ekonomsko-financijski pokazatelji uspješnosti poslovanja.

Kalkulacije su sačinjene prema tekućim cijenama u 2002. godini. Prosječna prodajna cijena mlijeka za promatrana gospodarstva je 2,23 kuna po litri, državna premija za mlijeko je 0,55 kn po litri, na području od strateške važnosti je 0,90 kuna po litri, a prosječna premija mljekare 0,20 kuna po litri. Za gospodarstva je na bazi 40-50% površina pod poticajima izračunat državni poticaj za proizvodnju krmnog bilja i žitarica (1.250 kn/ha), a poticaji za umatičena grla na području od strateške važnosti su 300 kuna po grlu.

Rezultati rada

Od ukupno 28.715 gospodarstava samo 310 ili 1,08% predaje u otkup godišnje više od 50 tisuća litara mlijeka. Do 10 tisuća litara mlijeka godišnje isporučuje 22.562 gospodarstva ili 78,57%. Prosječna veličina posjeda

gospodarstava je nešto veća od 5,9 ha s 3,63 grla po gospodarstvu. Prosječna prodaja mlijeka po gospodarstvu je 7.686 litara ili 2.119 litara po kravi. U skupini od 3,34% gospodarstava s predanih više od 30 tisuća litara mlijeka nalaze se gospodarstva koja ostvaruju muznost iznad državnog prosjeka. U skupini od 30 do 50 tisuća proizvodi se 3.508 litara, a u skupini iznad 50 tisuća litara proizvodi se 4.451 litra mlijeka po muznom grlu.

Tablica 1: Pregled poljoprivrednih kapaciteta i proizvodnje u gospodarstvima

Table 1: Resources and production on family farms

Opis / Description	Broj Number	Ha/gosp Ha/family farm	Krava /gosp. Cow/f.farm	Prodaja mlijeka lit. Sold milk	Mlijeko/krava Milk per cow
<10.000	22.562	3,80	2,60	3.833	1.474
10.001-15.000	2.735	10,35	5,27	12.096	2.295
15.001-30.000	2.460	13,08	7,36	20.318	2.761
30.001-50.000	648	19,41	10,62	37.252	3.508
>50.001	310	36,11	19,58	87.143	4.451
UKUPNO	28.715	5,92	3,63	7.686	2.119

Izvor/Source: Anketa / Pool

Po muznom grlu gospodarstva posjeduju prosječno 57,91 tisuću kuna osnovne imovine. Pritom se u gospodarstvima koja predaju do 10 tisuća litara mlijeka ostvaruje najniža muznost sa značajno najvećim opterećenjem imovine od gotovo 69 tisuća kuna.

Proizvodnja mlijeka po grlu se povećava kako se po skupinama povećavaju količine predane u otkup uz istovremeno smanjenje vrijednosti osnovne imovine po grlu. Ovo pokazuje porast iskorištenja muznih grla i bolje korištenje ukupne imovine u gospodarstvima koja posjeduju veći broj grla.

Prema prosječnim prodanim količinama po skupinama proračunati su ukupni prihodi, te cijene proizvodnje mlijeka. Prema prosječnim prihodima i bruto marži u skupinama do 30 tisuća litara jasno je da se iz proizvodnje mlijeka ne može ostvariti puna egzistencija gospodarstva s pretpostavljena dva uvjetna radnika, odnosno radno aktivna člana.

Tablica 2: Vrijednost osnovne imovine i proizvodnja mlijeka po grlu

Table 2: Value of assets and production per cow

Opis / Description	Broj Number	Vrijednost imovine tis.kuna / Value of assets in thousand kunas	Proizvodnja mlijeka Milk production (lit.)
<10.000	22.562	68,92	1.474
10.001-15.000	2.735	47,14	2.295
15.001-30.000	2.460	42,45	2.761
30.001-50.000	648	42,34	3.508
>50.001	310	40,79	4.451
UKUPNO	28.715	57,91	2.119

Izvor/Source: Anketa / Pool.

Tablica 3: Proizvodnja mlijeka, prihodi, troškovi i dohodak po gospodarstvu

Table 3: Milk production, revenues, costs and income per family farm

U litrama i kunama / In litres and kunas

Opis / Description	<10.000	10.001- 15.000	15.001- 30.000	30.001- 50.000	>50.001
Proizvodnja mlijeka Milk production lit.	4.216	13.064	21.740	40.046	93.330
Prodaja mlijeka Milk sale lit.	3.833	12.096	20.318	37.252	87.143
Ukupni prihod Total revenues in kunas	14.111	43.887	71.924	129.579	302.394
Troškovi proizvodnje mlijeka Costs of production	13.616	26.995	41.777	65.947	151.620
Amortizacija Amortization	8.959	13.168	18.122	23.833	40.735
Proizvodna cijena mlijeka po litri Total costs per litre	3,55	2,23	2,06	1,77	1,74
Bruto marža Gross Margin	9.454	30.060	48.269	87.464	191.510
Proizvodna cijena mlijeka po litri Total costs per litre (Bez amortizacije Without amortization)	1,21	1,14	1,16	1,13	1,27

Izvor/Source: Proračunato prema anketi / Calculated according to the pool

S porastom prodanog mlijeka po skupinama smanjuje se proizvođačka cijena. Pritom se bilježi veći porast prihoda od porasta troškova. Gospodarstva s više od 10 tisuća litara mlijeka predanih u otkup ostvaruju proizvodnu cijenu ispod proizvođačko-prodajne cijene u nas, pa se može reći da predstavljaju donju granicu na kojoj nije narušen gospodarski položaj, odnosno opstojanje gospodarstva. Proizvodna cijena na razini 1,74 kn i 1,77 kuna po litri u gospodarstvima koja predaju od 30 do 50, te preko 50 tisuća litara mlijeka omogućuje punu efikasnost poslovanja s obzirom na osnovnu prodajnu cijenu mlijeka. Poticaji, kao potpora dohotku, predstavljaju čisti dobitak u ovim skupinama proizvođača.

Računajući proizvodnu cijenu na temelju varijabilnih troškova, odnosno proračunavajući bruto maržu, gospodarski položaj svih proizvođača je vrlo povoljan. Izračunate proizvodne cijene više su nego dvostruko manje od proizvođačko-prodajnih. Zbog boljeg opterećenja proizvedene litre mlijeka troškovima proizvodnje i amortizacijom (odnosno ukupnom imovinom po litri mlijeka), u skupinama od 10 do 50 tisuća litara ostvarene su najniže proizvodne cijene. Prva skupina nije dovoljno koristila proizvodne kapacitete, u uvjetima bez troškova amortizacije, pa je cijena čak niža nego u gospodarstvima skupine s najvećim predanim količinama. Ovo je već često ponovljeno u domaćim istraživanjima (Grgić, 2001.).

Tablica 4: Proizvodnja mlijeka i struktura prihoda po muznom grlu

Table 4: Milk production and structure of incomes per cow

U litrama i kunama / In litres and kunas

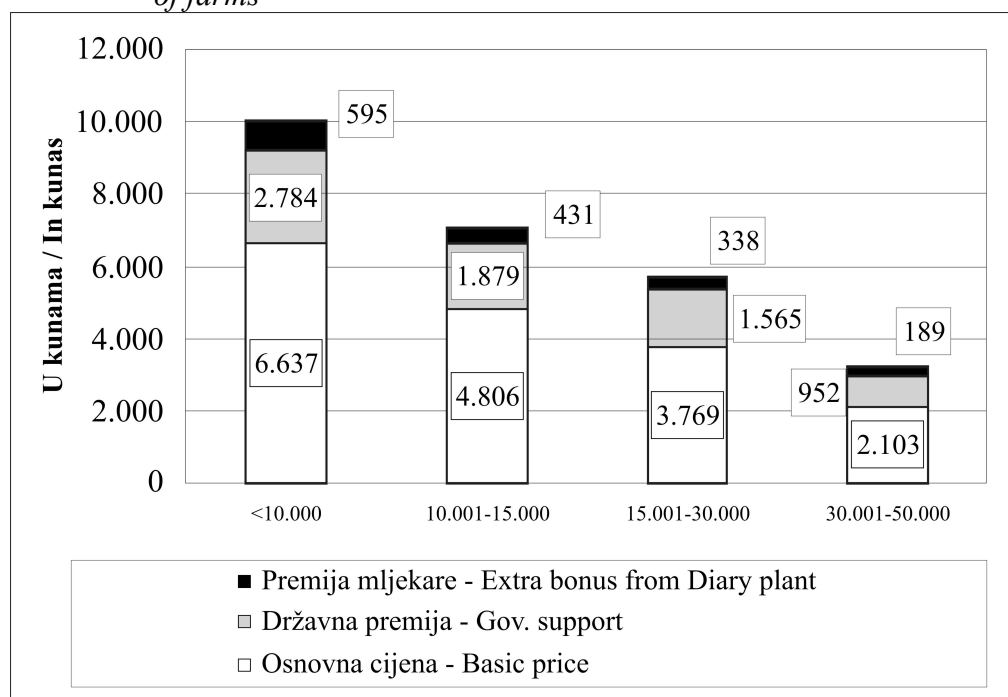
Opis Description	<10.000	10.001- 15.000	15.001- 30.000	30.001- 50.000	>50.001
Proizvodnja mlijeka Milk production	1.622	2.479	2.954	3.771	4.767
Prodaja mlijeka/Milk sale	1.474	2.295	2.761	3.508	4.451
Ukupni prihod Total revenues	5.427	8.328	9.772	12.201	15.444
Prihod od cijene mlijeka Incomes from sale price	3.288	5.119	6.156	7.822	9.925
Prihod od državne premije Incomes from gov.support	1.845	2.750	3.064	3.677	4.629
Prihod od premije mljekare Incomes from dairy plant	295	459	552	702	890
Troškovi proizvodnje mlijeka/Costs of production	5.237	5.122	5.676	6.210	7.744

Izvor/Source: Proračunato prema anketi / Calculated according to the pool

Utjecaj promatranih mjera potpore na gospodarski položaj i učinkovitost proizvodnje mlijeka u našim gospodarstvima može se vidjeti u podacima tablice 4. Ukupni prihodi promatranih skupina kreću se od 5.427 do 15.444 kuna po muznom grlu. Pritom se od osnovne cijene mlijeka ostvaruje od 3.288 do 9.925 kuna, a od 2.140 do 5.519 kuna ostvaruje se iz sredstava poticaja. Poticaji od mljekare predstavljaju od 13,70 do 16,12% ukupnih poticaja, dočim državni poticaji čine od 83,88 do 86,30% ukupnih poticaja. S porastom proizvodnje mlijeka po skupinama smanjuje se udio poticaja u ukupnim prihodima (sa 39,42% na 35,73%), pri čemu raste utjecaj poticaja od mljekare na ukupne prihode, a smanjuje se utjecaj državnih poticaja. Ovo kretanje strukture poticaja proizlazi iz povezanosti premije mljekare isključivo uz proizvodnju mlijeka koja bilježi rast po grlu u analiziranim skupinama proizvođača. Ovako visoki udio poticaja u ukupnim prihodima ukazuje na značajni utjecaj potpore na dohodak proizvođača mlijeka u nas.

Grafikon 1: Razlika prihoda od mlijeka po skupinama gospodarstava

Figure 1: Different of incomes from milk production according to the groups of farms

Izvor/Source: Proračunato prema anketi / Calculated according to the pool

Zanimljivo je promotriti gubitke, odnosno neiskorištene mogućnosti gospodarstava s manjom proizvodnjom od 50 tisuća litara koja nedovoljno koriste proizvodni potencijal muznih grla. U našim uvjetima se računa s genetskim potencijalom od 5,50 tisuća litara za grla simentalske pasmine, a skupina s najvećom proizvodnjom mlijeka proizvede oko 4,45 tisuće litara mlijeka. Uspoređujući neiskorištene prihode skupina s manjom proizvodnjom u odnosu na ovu, vidljivo je da se godišnje po muznom grlu iz osnovne cijene za mlijeko «gubi» od 2.103 do 6.637 kuna prihoda. Od državnih poticaja ne ostvaruju od 952 do 2.784 kuna prihoda, a od premije mljekare od 189 do 595 kuna.

Iz ankete je vidljivo da gospodarstvima s manjom proizvodnjom mlijeka (od 15 tisuća litara) ovi «gubitci» nisu dovoljna motivacija za promjene u tehnologiji proizvodnje i porast proizvodnje mlijeka po grlu. Gospodarski položaj i malih proizvođača osiguran je na temelju potpore dohotka u obliku državnih poticaja i ekstra poticaja mljekarske industrije. Ovo je uzrokovano sadašnjim lošim stanjem domaće proizvodnje u kojem je stalni manjak domaćeg mlijeka u preradi.

Zaključak

Od ukupno 28.715 gospodarstava obuhvaćenih općom i detaljnom anketom o proizvodnim kapacitetima i proizvodnji mlijeka samo 310 ili 1,08% predaje u otkup godišnje više od 50 tisuća litara mlijeka. Dominantna je skupina s isporučenih do 10 tisuća litara mlijeka godišnje (22.562 gospodarstva ili 78,57%).

Prosječna veličina posjeda gospodarstava je nešto veća od 5,9 ha s 3,63 grla po gospodarstvu. Prosječna prodaja mlijeka po gospodarstvu je 7.686 litara ili 2.119 litara po kravi. Po muznom grlu gospodarstva posjeduju prosječno 57,91 tisuću kuna osnovne imovine.

Gospodarstva s isporučenih više od 10 tisuća litara mlijeka u otkupu ostvaruju proizvodnu cijenu ispod proizvođačko-prodajne cijene u nas. Proizvodna cijena na razini 1,74 kn i 1,77 kuna po litri u gospodarstvima koja predaju od 30 do 50, te preko 50 tisuća litara mlijeka omogućuje punu efikasnost poslovanja s obzirom na osnovnu prodajnu cijenu mlijeka. Poticaji, kao potpora dohotku, predstavljaju čisti dobitak proizvođačima ove skupine.

Proračun proizvodnih cijena na temelju varijabilnih troškova, odnosno bruto marže ukazuje na vrlo dobar gospodarski položaj svih proizvođača. Izračunate proizvodne cijene su dvostruko manje od proizvođačko-prodajnih.

Ukupni prihodi promatranih skupina kreću se od 5.427 do 15.444 kuna po muznom grlu. Pritom se od osnovne cijene mlijeka ostvaruje od 3.288 do 9.925 kuna, a od 2.140 do 5.519 kuna se ostvaruje iz sredstava poticaja. S porastom proizvodnje mlijeka po skupinama smanjuje se udio poticaja u ukupnim prihodima (sa 39,42% na 35,73%), pri čemu raste utjecaj poticaja od mljekare na ukupne prihode, a smanjuje se utjecaj državnih poticaja. Državni poticaji čine od 83,88 do 86,30% ukupnih poticaja. Ovako visoki udio poticaja u ukupnim prihodima ukazuje na značajni utjecaj potpore na dohodak proizvođača mlijeka u nas, posebice u skupinama proizvođača s manjom proizvodnjom.

Uspoređujući neiskorištene prihode skupina s manjom proizvodnjom u odnosu na ovu, vidljivo je da se godišnje po muznom grlu iz osnovne cijene za mlijeko «gubi» od 2.103 do 6.637 kuna prihoda. Od državnih poticaja se ne ostvaruje prihod od 952 do 2.784 kuna, a od premije mljekare od 189 do 595 kuna.

IMPACT OF SOME AGRICULTURAL POLICY MEASURES ON ECONOMIC POSITION OF DAIRY PRODUCERS

Summary

In this paper we used data from survey of production and economic results of selected family farms and data from LURA d.d. (joint-stock company), to estimate economic position of dairy producers within the period 2000-2002. Basic elements used for the estimation of the economic position of dairy production were realized revenues, income and profit per dairy cow and per household (farm). The influence of some more important measures of agricultural state support, such as subsidies for milk and registered heads, as well as for fodder growing, on farmers' income, was additionally analysed. Furthermore, the influences of favourable credit lines for the farm enlargement, purchase of dairy cows, dairy equipment and building the farm capacities were analysed as well. With regards to current structure of dairy producers in Croatia, we investigated family farms with different levels of annual production (from 10 thousand to 50 thousand lit. of milk).

Great deviations of revenues, income and profit in milk production per dairy cow in investigated farms suggest that there are great un-used financial effects from subsidies in dairy production for the majority of rather small producers.

Key words: dairy production, subsidies, income,

Literatura

BOSNIĆ, P., GRGIĆ, Z., 2001.: Analiza stanja mliječnog govedarstva, industrijske prerade, tržišta mlijeka i mliječnih proizvoda u Hrvatskoj, *Mljekarstvo* br.12, prilog I-XVI

BOSNIĆ, P., 2003.: Svjetska proizvodnja i kvaliteta kravljeg mlijeka, *Mljekarstvo* Vol. 53 br. 1/2003., str. 37-50

GRGIĆ, Z., KRISTINA SVRŽNJAK, 1997.: Ekonomska obilježja proizvodnje mlijeka i mliječnih proizvoda na odabranim gospodarstvima općine Koprivnica, *Mljekarstvo* 3/97, str. 167-176

GRGIĆ, Z., ŠTAFA, Z., 1999.: Proizvodnja krme u slijedu – činitelj dohotka mljekarske proizvodnje obiteljskog gospodarstva, *Mljekarstvo* Vol. 49 br. 2/99, str.167-176

GRGIĆ, Z., 1999.: Osnovni poticaji i naknade u govedarskoj proizvodnji, *Mljekarstvo* br. 3, str. 17-18

GRGIĆ, Z., 1999.: Što obiteljskim gospodarstvima-proizvođačima mlijeka donosi novi zakon o novčanim poticajima i naknadama u poljoprivredi? *Mljekarstvo* br. 5, str. 12-15

KALININ, A.A., 1999.: Methods Of Using Gross Margin Technique For Business Analysis and Production Forecast In Agricultural Enterprises,
http://www.aris.ru/WIN_E/INFO/KONS/AG_C/contents.html

GRGIĆ, Z., 2001.: Model ocjene poslovanja gospodarstva s govedarskom proizvodnjom, *Mljekarstvo* Vol. 51 br. 3/2001, str. 247-262

GRGIĆ, Z., 2000.: Poticaji u domaćoj poljoprivredi -sadašnja politika i djelovanje WTO-a, *Mljekarstvo* br.11, str. 16-18

GRGIĆ, Z., 2001.: Kako će se članstvo Hrvatske u WTO odraziti na gospodarski položaj proizvođača mlijeka?, *Mljekarstvo* br.10, str. 13-15

Adrese autora – Author's addresses:

Doc. dr. sc. Zoran Grgić,
Dr. sc. Ramona Franić,
Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Mr. sc. Teo Vujčić, LURA d.d., Zagreb

Prispjelo – Recieved: 05. 04. 2003.

Prihvaćeno – Accepted: 20. 06. 2003.